

Tradisjonsområder - konstruksjon eller realitet?

Av

Per Åsmund Omholt

Innledning

Denne artikkelen tar sikte på å drøfte begrepet "tradisjonsområder" i folkemusikken. Tradisjonsområdet som konsept¹ gjennomsyrrer på mange måter folkemusikkmiljøet i våre dager. Det er typisk å tenke at "folkemusikk-Norge" er delt inn i områder eller regioner som oppfattes å henge sammen ved at en finner en del musikalske fellesnevner som samtidig skiller dem i fra andre områder, som for eksempel Gudbrandsdalen, Valdres, Nordfjord osv. Begrepet "dialekt" blir gjerne brukt i denne sammenhengen. Konseptet kommer også til uttrykk gjennom struktureringen av aktiviteten på alle nivå i miljøet slik dette kommer til syne i den frivillige delen av bevegelsen gjennom organisatoriske modeller og kappleiksreglement, men også innen institusjoner som høyere utdanning og arkiv. På kappleiker blir det forventet at du helst skal holde deg til "din egen" tradisjon, noe som normalt betyr at du skal spille eller synge noe i fra dine hjemtrakter. Tilsvarende er det i stor grad lagt opp til at de som skal studere utøvende folkemusikk på en høyskole, skal, eller i det minste bør, orientere seg mot én eller et begrenset antall tradisjoner.

Her vil jeg forsøke å dekonstruere begrepet; -jeg vil gå inn i den historiske bakgrunnen for begrepet og sette et kritisk søkelys på det, bla.a ved å trekke inn en del momenter fra emner som sosialantropologi og lingvistikk. Som vi skal se, kan oppfatningen av tradisjonsområder knyttes til en form for essensialistisk grunnsyn, samtidig som det er forbundet med visse problemer å hevde at de størrelsene dette dreier seg om, er sosialt konstruerte. Sentrale spørsmål er: Er det meningsfullt å gruppere regionale forskjeller i musikken (slåttespelet) i spesifikke tradisjonsområder? Snakker vi om reelle musikalske skillelinjer? Avspeiles en musikalsk virkelighet i de områdene som framstår gjennom aktiviteten i miljøet?

¹ Selve ordet "tradisjonsområde" er et akademisk begrep og nok i liten grad brukt som en folkelig benevnelse. Jeg foretrekker –delvis ut i fra samme årsak- å kalle dette et konsept snarere enn et begrep. Dette har også med å gjøre at dette er en tenkemåte, et prinsipp, en virkelighetsforståelse som styrer aktiv handling og organisering i miljøet (kappleiker, organisasjonsstruktur, organiseringa av høyere utdanning)

I mer teoretisk forstand: Kan tradisjonsområdene sies å være objektive størrelser eller er de resultater av ulike nivå av sosial eller ideologisk konstruksjon? Er det slik at tradisjonsområdene som etter hvert har blitt utkrystallisert er mest definert gjennom ideologisk og organisatorisk virksomhet som lagsarbeid og kappleiker i seinere tid?

Dialekt

At det er forskjeller i det musikalske landskapet er det jo ingen tvil om, men som på samme måte som for forskningen på språklige dialekter er det jo avhengig av hvilke ”musikalske målmerker” vi velger å sette fokus på hva som avgjør hvordan grensene kan trekkes. I forhold til språklige elementer kalles slike grenser *isoglosser*. Disse kan brukes til å isolere og atskille ulike målmerker, men det er ikke dermed sagt at man uten videre kan ringe inn og avgrense dialekter på denne måten. Språkviteren Finn-Erik Vinje advarer mot en forestilling om at språklige dialekter er størrelser med en klar avgrensning mot andre:

”Noe av det vanskeligste man kan gi seg inn på, er å avgrense en dialekt i forhold til en annen i Norge i dag. Vi finner geografiske, generasjonsmessige og individuelle varianter innenfor én og samme dialekt.”²

Det er ingen grunn til å tro at det er annerledes med musikk, dersom det i det hele tatt har noe for seg å bruke dialektbegrepet om musikk.

Videre er det godt kjent hvordan enkelte sentrale tradisjonslinjer kan være vanskelig å definere geografisk, all den tid det ofte handler om tradering over tid mellom mennesker til dels fra forskjellige plasser. I mange tilfeller vil nok derfor et uttrykk som ”traderte idiolekter”³ være like relevant for å beskrive sammenhenger i stil som ordet ”dialekt”.

Uansett er dialekt er ofte brukt som begrep om forskjeller i musikalsk stil områdene i mellom, som en parallell til språklig dialekt. Dialektbegrepet er problematisk som fagterm i lingvistikken, men i forhold til språk har det i dag gjerne to hovedbruksmåter. På den ene side kan dialekt brukes om likeverdige varianter av et språk eller en gren av en språkfamilie, uten at det knyttes noen spesielle verdier om etnisitet, nasjonalitet eller landegrenser til det. I språkhistorisk sammenheng kan en for eksempel snakke om ”gammelgermanske dialekter”.

² Kommentarer til Føllesdal 1993: 25. Egil Bakka bruker termen ”isokor” om grenser som geografisk adskiller utbredelse av elementer i folkelig dans (eks. Bakka 1973 og 1978). Hva kunne vi ev. bruke om tilsvarende musikalske elementer? ”Isomuser”?

³ Idiolekt = variant av et standardspråk hos ett enkelt menneske, til forskjell fra dialekt og sosiolekt. (Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikons nettutgave, www.snl.no) Se også Nettl 1983: 46

Den andre betydningen kan sies å være benyttet i språkpolitisk sammenheng, der dialekt blir brukt om en undergruppe av et standardspråk eller et nasjonalt språk.⁴

Brukt i forhold til musikk i dag har neppe dialektbegrepet noe særlig presis betydning utover å være en del av en retorikk rundt oppfattelsen av at det eksisterer regionale forskjeller i musikken a la språk, men bruker ligner vel mest på den første av betydningene jeg nevner ovenfor.⁵

Bjørn Aksdal mener O. M. Sandvik var den første musikkforsker som tok i bruk begrepet i forhold til folkemusikk da han skrev om folkemusikken i Gudbrandsdalen i 1919⁶. Sandvik lanserer begrepet allerede i åpningen i forordet til avhandlingen:

”Min far, skoleinspektør P. Sandvik (Hamar), var den første som pekte paa den opgave jeg har stillet mig i denne bok: at gi en musikalsk karakteristik av en enkelt del av vort land. Han mente at der ad musikalsk dialektforskning vei kunde naas et skridt videre frem i forståelse av norsk folketone.”⁷

Slik jeg tolker sitatet ovenfor, kan det se ut som en bakenforliggende idé er å definere den ”norske folketonen”, altså et ledd i et nasjonsbyggingsprosjekt. Denne antagelsen styrkes av de innledende delene av Sandviks avhandling, der vi for eksempel finner følgende utsagn:

”I det hele kan det være nyttig en gang at gaa ut fra det lokalt begrænsede, naar man vil søke lovene for det norske og vinde dypere indblik i folketonens væsen.”⁸

Sandvik argumenterer for øvrig grundig rundt eksistensen av lokale og regionale forskjeller i folkemusikken i innledningen. Slik sett kan en se på dialektbegrepet hos Sandvik som et musikkpolitisk utsagn: De musikalske ”dialektene” er undergrupper av noe større, nemlig den nasjonale, norske musikken.

Forskjeller – mer enn musikk

Nært knyttet til tradisjonsområde-konseptet slik vi finner det i miljøet, finner vi også et romantisk tankegods med koblingen mellom naturen på den ene siden og folkelynnet og musikken på den andre siden som en sentral idé. Disse ideene kommer eksplisitt til syne hos innsamlere og forskere, og det er liten grunn til å tvile på at disse - som Sandvik - har fungert

⁴ Se Blom 1989a

⁵ Egil Bakka diskuterer bruken av dialektbegrepet i forhold til folkemusikk- og dans i Bakka / Aksdal / Flem 1992: 17-19

⁶ Aksdal / Nyhus (red.) 1993: 146ff

⁷ Sandvik 1919

⁸ Sandvik 1919: 2

som ideologer for den senere folkemusikkbevegelsen.⁹ Det er også åpenbart at tankegodset fortsatt er levende i deler av miljøet. Men konseptet kan neppe isoleres som en romantisk konstruksjon som bare har blitt tilført utøvermiljøet i fra en kulturell elite. Dessuten er det grunn til å sette tradisjonsområdetanken i folkemusikken i sammenheng med en større helhet. En oppfatning om eksistensen av regionale forskjeller i skikk og bruk, kultur og væremåte har nokså åpenbart vært til stede hos både lek og lærd her til lands opp igjennom hele historien. Vanlige folks oppfatning om naboen handler ikke om musikken alene, men hører sammen med tilsvarende folkelige betraktninger om språk, klesdrakt, byggeskikk, væremåte osv. Folk flest har vært opptatte av å karakterisere folk i nabobygda lenge før åndseliten på 1800-tallet proklamerte koblingen mellom natur og folk, men i mer akademiske kretser blir forskjellene nå tillagt en ny betydning.

Kvedaren Talleiv Røysland fra Lårdal hadde ei vise på repertoaret som kalles ”Telebøndene”. Teksten skal ha blitt forfattet av Aslak Vasshus på Rauland ca. 1810:

Strandbyggjegutan' æ kåt utav mot
På foto dei spara 'kje lengje
So handlar dei bu, og so handlar dei fe
Og hestar av Nordlandet hentar
I Vinjesokn liva dei i evige ro
I Mosokn tar dei 'kje trengje
I Skafsåbygd saumar dei støvlar og sko
I Eidsborg dei bryne utsender

I Høydalsmosokn og dalane mæ
og Lårdal, der dengjer dei kvendi
I Sunnbygdi kokar de i kaffen så go'
At annankvor mann teke ende
Utmennan køyrer på sitt kølabruk
Så kaupar dei grytur og ovnar
Når dei kjem til Ulefoss så tek dei seg ein sup
Så går dei'kje åt før dei sovnar

(e. Talleiv Røysland)

⁹ Se Havåg 1997. Sandvik sier også konkret at ”Dypest sett henger alle forskjelle vel sammen med folkelynnet.”(Sandvik 1919: 5)

Utover på 1800-tallet er man ikke bare opptatt av selve forskjellene, men også av årsaksforhold. Eilert Sundt hadde klare oppfatninger om regionale forskjeller i væremåte og adferd i sine banebrytende arbeider ved midten av 1800-tallet:

”Hva er dette for en forskjjel? Det særegne og eiendommelige, hvorved det ene bygdefolk adskiller seg fra det andet, hvori består det?

I et land som Norge med dets besynderlige afvexlende naturbeskaffenhed er det lige til, at befolkningens næringsveie må være yderst forskjellige; men af næringsveiene afhænger igjen de daglige sysler og huslige vilkår, og efter dem uddanner der sig gjerne visse sædvaner og leveskikke. Men alt dette udøver lidt efter lidt sin innflydelse på det hele menneske, på dets legemlige velbefindende og dets sjelelige udvikling; selv ansigtets træk få gjerne et eget udtryk, og sjelens evner antager ofte en egen kraft og retning.”¹⁰

Her får vi en slags naturdeterministisk forklaring. Sundt viser ellers samme sted til Ivar Aasens dialekt-studier og ivrer for at også andre sider av bygdefolks livsforhold bør forskes mer på. Det er interessant at han også gjør et poeng av at ulike forskjeller byer og bygder imellom er, ”vistnok fra gammel tid”, et vanlig samtaleemne og grunnlag for skjemt og vittige beskrivelser blant folk flest, jfr. visa ovenfor.

Et annet kjent bidrag omtrent fra samme tid er Kristian Elsters ”Om modsætningen mellem det vestlige og østlige Norge” som første gang ble offentliggjort i det nordiske tidsskriftet *For Idé og Virkelighed* i 1872.¹¹ Her finner vi klare beskrivelser av et bredt spekter av regionale ulikheter mellom øst- og vestland, både av materielle forhold og menneskelige karaktertrekk. Ideer om slike karaktertrekk blir noen ganger trukket oppsiktsvekkende langt. I Skien-Telemarkens turistforenings reisehåndbok fra 1910 finner vi følgende beskrivelser av ulike bygdelag i Telemark:

”Befolkningen i de forskjellige bygdelag frembyder visse særtrekk. I Grenland finder saaledes dr. Arbo heddølen – kanskje væsentlig paa grund af uheldig gifte-skik inden en snever kreds af familier- noget træg, egen og paaholden. Gransheringen nordenfor er mer aaben og gjestfri og viser nærmere slegtsskap med de slanke, livlige og venlige tindøler. Blant disse har dog Vestfjorddalens beboere et vist særpreg; de er lavere, mer tætvokste, mørke kortskaller, og skal efter sagnet være en vestfra over Møsvandstrøget indvandret stamme, hvem rimeligvis egnens gode betingelser for renjakt, fiske og myrjern-drift (..) har hidkalt. Vinjesokningerne roses som særlig elskværdige, oplyste og intelligente. Fyresdølerne, der

¹⁰ Sundt 1855 (1967): 168 – 169.

¹¹ Elster 1872

nærmest er i slekt med Sætedalens mellemskaller, er gløgge og opvakte foregangsmænd med adskillige kunnskaber, idéer og planer; men sangvinske som der er, har de sin del av telens før berørte brist på seig energi. Blant nissedølerne, der er langskaller og noget tyngre af gang og væsen, treffer man noksaa mange med gulaktig hudfarve og mørkt haar (ligesom i det søndenfor liggende Aamlie).”¹²

Kulturområder og diffusjon

Innen internasjonal etnologi- og kulturforskning har den geografiske dimensjonen i forhold til studier av fenomener hatt en sentral plass. Kulturelementers utbredelse har blitt registrert og studert, og kartet har vært et sentralt analyseredskap. Læren om spredning av kulturtrekk kalles gjerne diffusjonisme, og kan særlig knyttes til en tysk, antropologisk /kulturhistorisk tradisjon som vokser fram mot slutten av 1800-tallet. Denne retningen, som også fikk betydning for nordiske fagmiljøer, hadde røtter i lingvistisk forskning, og begrep som kulturområde eller kulturkrets hører hjemme i denne typen studier (på tysk: ”Kulturkreise”). Jan Petter Blom viser til Friedrich Ratzel som med sin *Antrophogeographie* (1882-91) representerer et grunnlag for denne tradisjonen.¹³ Fritz Graebner (1877-1934) er et annet sentralt navn innen denne skolen, som nok i liten grad dominerer kulturforskningen i dag. Kulturkretslæren fikk etter hvert sterk motstand, særlig i britiske, antropologiske miljøer.¹⁴ Sentrale bidrag innen nyere forskning på norsk folkemusikk- og folkedans, kan likevel knyttes til en slik tradisjon, slik som Egil Bakkas arbeider innen danseforskningen og Jan Petter Bloms sviktstudier.¹⁵

Innen forskning i dag som tar sikte på å trekke kulturgrenser, er man for øvrig opptatte av ikke å framstille områder som allmenngyldige, statiske størrelser, i og med at både indre innovasjoner og impulser utenifra hele tiden vil føre til endring. Kartlegging av enkeltforeteelser er heller ikke nok. Flere emner må kartlegges, flere fagområder bør trekkes med og ulike tidsepoker bør studeres før eventuelle grenser kan trekkes.¹⁶ Her er det for øvrig å bemerke at man i dag har tatt inn over seg nyere, antropologiske perspektiver på synet på etnisitet og kulturelle uttrykksformer, noe som i vesentlig grad angår den grunnleggende

¹² Coll 1910: 26-27. Forfatteren, rektor A.L. Coll, viser her til en dr. Arbo i ”*Fortsatte bidrag til Norges antropologi*, VI Bratsberg amt, Christiania. 1904”. C.O.E. Arbo var militærlege og målte skalleformen på norske rekrutter i tråd med en av de mer tvilsomme retningene innen antropologien, ”kranimetri”, som i korthet gikk ut på at det var en nær sammenheng mellom skalleformen og personlighetstrekk. Se Eivind Blikstads artikkel i lørdagsbilaget til ”Varden” 6. mai 2006.

¹³ Se Bloms artikkel i Ramsten u.å.: *The Polish Dance*. Denne artikkelen ”Springar, Pols and Polska Dances of the Scandinavian Peninsula” er for øvrig et helt moderne eksempel på en kulturgeografisk tilnærming, samtidig som den er faglig relevant for mitt formål.

¹⁴ Se Hylland Eriksen / Nielsen 2002: 53ff

¹⁵ Se Bakka 1973 og Bloms beskrivelse av sviktmønstre i Aksdal / Nyhus (red.) 1993

¹⁶ Se Åsa Nyman i Lars Erik Edlund (red.) 1994: 137

forståelsen av synet på regionale ulikheter, dialekter og kulturelle skillelinjer. Dette kommer jeg straks tilbake til.

Etnomusikologen Bruno Nettl peker på at nettopp grensesettingen har vært hovedproblemet når musikkforskeren har forsøkt å definere ulike områder eller musikkulturer opp mot hverandre. Dette gjelder ikke bare geografisk, men også i forhold til sjanger og historisk epoke. Det er gjerne ikke vanskelig å finne et sentrum, men grensene omkring viser seg derimot ofte vanskelige å trekke.¹⁷ Dette er i tråd med det Finn-Erik Vinje sa om språklige dialekter, og kan være et viktig poeng å ta med seg videre.

En dreining mot det lokale

Ulikheter og regionale forskjeller har også vært i fokus i norsk innsamlingsarbeid og folkemusikkforskning gjennom hele 1900-tallet. Aspektet er, som vi allerede har sett, tydelig hos O.M. Sandvik, men også hos sentrale navn som Catharinus Elling og Eivind Groven, selv om både det faglig-ideologiske ståsted og konklusjoner hos disse tre har vært svært så forskjellige¹⁸. Riktignok var tidlig innsamling (1800-tallet) helt klart mest nasjonalt orientert, og den store variasjonsriksdommen rundt om virket til dels forstyrrende på innsamlerens søken etter et opphavlige norske. Det ble til dels sett på som forfall¹⁹.

Det nasjonale sto også først i sentrum for den organiserte folkemusikkbevegelsen med sine klare og sterke koblinger til norskdomsbevegelsen, der det ble fokusert på de nasjonale fellesnevnerne framfor det regionale mangfoldet. Men etter hvert kom det lokale mer i fokus. Sosialantropologen Jan Petter Blom skriver om dette i innledningskapitlet til *Fanitullen*:

”I etterkrigsårene har det nasjonale prosjektet mer og mer kommet i bakgrunnen til fordel for en regionalisme som betoner de lokale og regionale særdrag i materialet. I folkemusikkmiljøet snakkes det derfor ofte om ”dialekter” i forbindelse med lokale særdrag i musikk og dans. Egentlig var regionalismen og lokalpatriotismen et viktig trekk ved spelemannsbevegelsen helt fra starten. Fordi det var snakk om en levende folkemusikktradisjon, måtte det være de faktiske tradisjonsforvalterne, de regionale / lokale spelemannsmiljøene som skulle støttes gjennom organisatoriske tiltak. Forskjellen mellom dialekter ble også opplevet som så store og mangfoldet så vidt verdifullt at det ble et mål for bevegelsen å ivareta dette mangfoldet. Naturlig nok ble det derfor lokale ungdomslag og spelemannslag som fikk størst betydning i kulturarbeidet, en utvikling som trolig kom til å sementere og forsterke dialektforskjellene. (...) Innad i folkemusikkmiljøet dreiet (...) diskursen seg mest om betydningsfulle

¹⁷ Nettl 1983:49f

¹⁸ Se Aksdal / Nyhus (red.) 1993: 317ff

¹⁹ Havåg 1997: 26

utøvere, slåttekunnskap, tradisjonslinjer og dialekter som til sammen underbygget forestillingen om det regionale mangfoldet.”²⁰

Blom nevner også det populistiske 1970- tallet med fokus på distrikts-Norge, og hvordan folkemusikken da i enda sterkere grad kom til å bli oppfattet som et språk om lokal tilhørighet. Folkemusikkbevegelsen fikk et klart oppsving med den grønne bølgen på 70- tallet, og stedstilhørighet var her et viktig aspekt for identitetskonstruksjon.

Prosess kontra iboende egenskap

Fra et forskningssynspunkt kan tankegangen om tradisjonsområder kritiseres for å være essensialistisk. Essensialisme i denne sammenhengen betyr at det hevdes eksistensen av visse kulturgrenser med noen grunnleggende kjennetegn innenfor disse, og at det i en del tilfeller kan gis inntrykk av at dette nærmest er å betrakte som egenskaper ved de som bor i et visst område. Et slikt grunnsyn får konsekvenser i andre og større sammenhenger. Å hevde en slik type essensialisme når det gjelder ulike kulturer og nasjonaliteter i et globalt perspektiv er naturligvis i dag svært politisk ukorrekt. Vi ser at tankegangen fort vil kunne handle om rasisme.

Det er således lett å ta inn over seg andre og nok mer moderne perspektiv i forståelsen av vår flerkulturelle virkelighet. Den norske antropologen Fredrik Barth (1928-) sine arbeider om etnisitet står sentralt i nyere kulturforskning. Barth vil vise at etnisitet er noe sosiologisk og politisk, og ikke noe som kan defineres ut ifra ulike kulturelle uttrykksformer.²¹ Å ta dette inn over seg, representerer på mange måter et paradigmeskifte i forhold til en tro på kulturuttrykk som fastlagte (essensielle) størrelser.

Ut i fra det jeg her vil kalle en konstruktivistisk innfallsvinkel, vil man antagelig kunne hevde at fokus på (i betydningen bruk og markering av) forskjeller og likheter mer generelt sett mellom bygder og regioner, er et ledd i en stadig pågående prosess i å skape (konstruere) forestilte regionale eller lokale fellesskap. Dette perspektivet tvinger på mange måter fokus vekk fra konkrete kulturelementer og over til sosiale prosesser, noe som for øvrig har ført til en dreining i kulturforskningen de siste tiårene.²²

²⁰ Aksdal / Nyhus (red.) 1993: 13

²¹ Se Hylland Eriksen / Nielsen 2002: 193f, som særlig viser til Barth 1969.

²² Hylland Eriksen og Nielsen peker på at etnisitetsforskningen og postmodernismen innen antropologien har virket gjensidig forsterkende, siden begge står for antiessensialisme og er prosessorienterte, se Hylland Eriksen / Nielsen 2002: 225

Forskjellene som lar seg peke på kan nok betraktes som grensemarkører ("målmerker"), men disse er i så fall i praksis gjenstand for mer eller mindre bevisste valg, altså noe man kan velge å bruke som en del av et uttrykk. Dessuten vil slike markører gjerne være et utvalg av et større repertoar av mulige elementer som kunne ha vært trukket inn i diskursen. Markørene sier altså lite om den variasjonen som kan foregå innenfor et påstått område.²³

Nærmer vi oss folkemusikken og slåttespelet på denne måten, blir dialektbegrepet, og særlig i vår moderne virkelighet med stor tilgang på ulike alternative uttrykksmåter, en vanskelig definerbar størrelse. For unge folkemusikere i dag er det mer og mer vanlig å nærmest "shoppe" i ulike stiler og tradisjonsområder i et marked med en stor variasjonsbredde som manifesteres gjennom ulike media, musikalske møter, kurstilbud og studier. Målmerkene og grensemarkørene kommer da naturlig i fokus, og i tillegg snakker vi her om grensemarkører i forhold til andre musikkjangere. I tilknytning til disse prosessene kan vi i dag observere hvordan enkelte markører kan bli forsterket eller fordreiet, for eksempel at musikalske elementer som i en dialekt-diskurs oppfattes som typiske for en lokal eller personlig stil, blir overdrevet og gjort tydeligere enn det en egentlig kan belegge gjennom arkivmateriale.²⁴ For studier av tradisjon og endring i folkemusikken i dag, er dette høyst en relevant problematikk.

Bruken av stiluttrykk setter en i en slags forhandlingsposisjon om smak, ståsted og identitet. I artikkelen "Musikk, identitet, musikkformidling" tar Even Ruud og Tellef Kvifte opp disse forholdene. De peker på en type dialog som foregår både mellom sjangere og innad i den enkelte sjanger:

"Betrakter vi dagens musikkscene, vil vi finne et utall av slike identitetsdialoger, ikke bare mellom de ulike musikkgenrer, men like meget innen hver genre. Musikken synes utmerket egnet til å markere kontekster og signalisere tilhørighet. Det skal små variasjoner til i musikalske uttrykk før vi kan hefte en ny tilhørighet til utøveren eller genren. Forskjellen mellom to "heavy-rockere" - selv om den er uhorbar for en som står utenfor miljøet - vil være "skrikende" for en "insider" i miljøet."²⁵

Ruud og Kvifte peker på at nyansene i dialogene vil være mindre synlige i et historisk materiale, identitetsdialoger og "forhandlinger" vil vanskelig la seg observere ut i fra eldre

²³ Se for eksempel Thuen 2003: 197 eller Blom 1989a

²⁴ Innen sosiolingvistik og teorier om språkendring finner vi et lignende fenomen som kalles "hyperkorreksjon". Se for eksempel Vibeke Notlands hovedfagsoppgave fra UiB om bølmlømet (Notland 2001)

²⁵ Ruud / Kvifte 1987: 22. Se også Blom 1989a

opptak og gammelt notemateriale. Betydningen av signaler / markører er knyttet til den kulturelle og sosiale konteksten utøverne lever i, og så lenge vi ikke kan ta del i samme kontekst, vil vi ikke være i stand til å fange dette opp.

Dessuten tviler jeg på om opplevelsen dagens unge utøvere har av sin egen posisjon i forhold til et tradisjonsområde er sammenlignbart med ditto for hundre år siden. Selv om jeg kan argumentere med at spelemenn før også var opptatt av lokale stilarter og mottakelige for endring, var premissene og valgmulighetene helt annerledes. Stabilitet, mindre mobilitet og konvensjoner er stikkord, og når en studerer eldre kildemateriale, er det påfallende hvor vanlig det er (har vært) med familietradisjoner rundt om i landet. Svært mye repertoar har blitt overlevert gjennom flere generasjonsledd, tilsynelatende innenfor nokså snevre sosiale rammer.

Innovatøren Haldor Meland

For å illustrere problematikken rundt idiolekt / dialekt og endring nærmere, skal vi se litt på en sentral kilde på Vestlandet, nemlig Haldor Meland (1884 – 1972) fra Ullensvang i Hardanger. Meland har i dag stor tyngde som kilde blant utøverne på hardingfele, og vil trolig av mange i miljøet ansees som det viktigste referansepunktet for dagens speltradisjon i Hardanger. Det er sannsynlig at Melandtradisjonen i dag vil oppfattes som typisk for Hardanger eller ”Hardanger-dialekt”. Han blir framstilt som både tradisjonsbærer og nyskaper, samtidig som han tok imot impulser i fra andre distrikt, først og fremst Telemark og Torkjell Haugerud²⁶.

Rolf Myklebust beskriver Melands arbeid med hardingspelet slik:

”Meland lydde til særhåttene i det gamle fjordaspelet og lærde det som var att av speltradisjonar. Så tok han føre seg slått etter slått, særleg dei etter Bulken og Håstadbøen [Per Bulko 1775 – 1876 og Ola Håstadbø 1826 - 1899, forf. anm.], løfte opp brotstykkka, bygde ut og arbeidde om. Samstundes fann han si eiga spelform i pakt med det gamle spelet.”²⁷

Selv om Meland altså brukte eldre spelemenn og slåtter som utgangspunkt, er det ingen tvil om at han representerer en forholdsvis radikal endring. Vi vet noe om hva endringene innebærer rent konkret, men det er usikkert i hvilken grad det er mulig å føre en kontroll med det. For det første lagde Meland flere nye slåtter som har funnet en sentral plass i dagens repertoar. I tillegg gjorde Meland, i likhet med andre ”konsertspelemenn”, gamle slåtter

²⁶ ”Meland rekna Haugerud for sin beste vegvisar i norsk felespel”, Myklebust 1982: 163

²⁷ Myklebust 1982: 163f

lengre. Han la til vek og formet ut stoffet på nye måter, der den til tider intrikate motivbehandling vi kan se i en del slåttespel, står sentralt²⁸. Det er grunn til å tro, selv om det blir spekulasjon, at påvirkning fra Torkjell Haugerud og Telemark kommer til syne her. Likeledes finner vi innslag av posisjonsspel hos Meland, noe som for øvrig også er typiske for flere spelemenn i denne perioden, der et fiolinistisk ideal nok spøker i bakgrunnen. Tilfellet Meland er ikke enestående, og det er klart at disse aspektene utfordrer oppfatninger om fastlagte regionale forskjeller eller dialekter.

Med et essensialistisk grunnsyn på fastlagte dialekter i folkemusikken må endring av denne typen fortone seg problematisk. Tankegangen kan som før nevnt kobles til romantikkens livsanskuelse om natur, folkelynne og folkesjel. Således skulle en tro at det må være et paradoks at store, kjente og sentrale spelemenn som Myllarguten og Loms-Jakup o.a. i så stor grad framstår som innovatører. Her, i det romantiske tankegodset finner vi riktignok også forklaringer som muliggjør endring: De store spelemennene var innovatører i kraft av å være kunstnere og genier.²⁹

Inntar en andre posisjoner blir endring enklere å forholde seg til. Professor Trond Thuen ved universitetet i Tromsø redegjør for en konstruktivistisk forklaring på eller beskrivelse av intern innovasjon i en kultur:

”Ved å peke på hvordan fakta kan bli konstruert gjennom interaksjon mellom en ”innovatør” - en ”konstruktør” - og hans publikum, demonstrerer konstruksjonismen hvordan ideer blir aksepterte ”sannheter” som foranlediger nye former for praksis. Ofte skjer dette gjennom retoriske framstillinger: Innovatøren ”setter navn på” erfaringer som mange deler uten at de er klar over at de deler dem, og gjør dem dermed til delte sosiale erfaringer. Den individuelle opplevelse av fenomen eller tilstander blir gjort til gjenstand for sosial meningsutveksling, for ”opinion” i Bourdieus terminologi, og dermed blir den grunnlag for nye praksiser, som i sin tur blir rutinisert og konvensjonalisert”.³⁰

Det er det lett å tolke dette i et negativt lys, som at innovatøren dikter opp noe som er uekte, noe som fjerner seg fra noe ”egentlig”. Men det er å misforstå konstruktivismens prosjekt

²⁸ Se Solberg 1984, Kvifte 1994 og Omholt 2000

²⁹ At endring i seg selv kan oppleves som problem kan nok også tilskrives den ideologien Jan Petter Blom peker på som en sentral faktor i sin drøfting av folkemusikkbegrepet i *Fanitullen*, nemlig *tradisjonisme*, at noe har verdi i kraft av å være gammelt, i kraft av å stå for kontinuitet (Aksdal / Nyhus (rd.) 1993: 14

³⁰ Thuen (red.) 1998: 17. Thuen bruker ”konstruksjonisme” som begrep, men kommenterer at han ikke legger noen meningsforskjell i dette i forhold til ”konstruktivisme”.

dersom en tror at dette handler om å avsløre manipulering, hevder Thuen. Snarere dreier dette seg om:

”..hvordan sosiale fakta blir konstruert gjennom kommunikasjon og samhandling som sosial praksis, ikke om kunstig eller retorisk oppkonstruering av det ikke-faktiske som fakta.”³¹

Endringen skjer altså gjennom sosial interaksjon og samhandling der det oppnås enighet gjennom ”forhandlinger”. Det er med andre ord ingen som prøver å lure noen. Slik sett kan vi beskrive ”tilfellet Meland” som et resultat av møter mellom spelemenn og deres publikum innen rammen av ideologiske og kommunikasjonsmessige rammebetingelser. Vi kan registrere endring som et naturlig resultat av prosessen, men legger ingen kvalitativ vurdering i dette. Om ”Hardangerdialekten” i spelet er mest ”ekte” før eller etter Meland er ingen problemstilling, fordi substansen i begrepet kun eksisterer i kraft av meninger om dette i miljøet.

Konstruksjon av hva?

Konstruktivisten er kritisk til å ta ting for gitt. Dette er et nyttig og nødvendig utgangspunkt når en skal studere norsk slåttemusikk. Men det er også viktig å stille spørsmål om hvor en konstruktivistisk innfallsvinkel kan føre oss.

Konstruktivismen som retning innen samfunnsfagene kan knyttes til noen få navn, selv om i alle fall 80- og 90-tallet nok var preget av slike tenkemåter. Det er også et poeng at selve begrepet konstruktivisme / konstruksjonisme blir benyttet av teoriens motstandere. Boka til Berger og Luckman fra 1966, *The Social Construction of Reality*, som blir regnet som et utgangspunkt i denne tradisjonen, kan sies å ha en fenomenologisk innfallsvinkel. I forordet til den norske oversettelsen framhever sosiologen Pål Veiden at boka argumenter for:

”..et gjensidig forhold mellom betrakter og det som blir betraktet”³²

To andre sentrale navn er filosofene Michel Foucault (1926-84) og Jaques Derrida (f.1930). Begge var (er) opptatte av maktforhold, og deres prosjekter kan beskrives som forsøk på å kritisere og dekonstruere etablert kunnskap.³³ Foucault er særlig kjent for sine kritiske

³¹ Thuen (red.) 1998: 11

³² Berger / Luckman 1966

³³ Hylland Eriksen / Nielsen 2002: 209-211. Innen antropologien blir både Foucault og Derrida regnet blant de fremste kritikerne av Claude Levy-Strauss og strukturalismen som hadde dominert faget på 60-tallet.

samfunnsteorier om diskursanalyse og maktanalyse. Han ville vise hvordan forskjellige vitenskaper etablerte ”kunnskapsregimer”, som også innebar maktstrukturer og legitimering av makt. Derrida analyserte tekster på jakt etter maktmessige premisser som lå bak teksten, og denne metoden kalte han ”dekonstruksjon”. Ved å finne et ”maktsentrum”, kan det gis rom for nye tolkninger av en tekst.

I utgivelsen *The Social Construction of What?*³⁴ tar Ian Hacking for seg en rekke forfatters bruk av begreper om sosiale konstruksjoner, og et viktig poeng for Hacking er å stille kritiske spørsmål om hva konstruktivisten mener er sosialt konstruert, men også hvorfor spørsmålet i det hele tatt blir stilt. Hva er det vi egentlig vil vise ved å argumentere for at noe er sosialt konstruert? Hacking hevder at begrepet sosial konstruksjon først og fremst blir brukt når man vil kritisere og forandre noe. I forhold til diskusjonen tidligere skulle det være nokså klart hva som kan motivere en dekonstruksjon av begrepet tradisjonsområde; oppfattelsen har essensialistisk karakter og kan i sin ytterste konsekvens danne grunnlag for rasisme. Men hva består den sosiale konstruksjonen ”tradisjonsområde” egentlig av? Ovenfor sier jeg at substansen i begrepet ”Hardangerdialekt” kun eksisterer i kraft av meninger miljøet har om dette (altså på idéplanet), men samtidig handler det om endring, altså før og etter Halldor Meland. I dette ligger det jo at ”noe” har forandret seg, noe konkret, noe i musikken. Men hvis konstruksjonen bare er ideen, hva da med det konkrete som har endret seg? Er dette også en konstruksjon, eller skal vi se på det som et produkt av en konstruksjon? Er det slik at ideen om dialekt skaper konkrete, musikalske mønstre, altså slik at ideene får tilbakevirkende kraft? Jeg har jo allerede argumentert for at bruk av bestemte stiluttrykk som grensemarkører kan dreie og forandre elementer i musikken, og sier jo dermed langt på vei at ja, ideer om dialekt kan skape dialekt, noe jeg også finner støtte for hos Hacking.³⁵

Men vi kan også lage (konstruere!) en påstand om at dette ikke stemmer, at observasjoner av ”overdimensjonerte” stiluttrykk kun handler om enkeltutøvere, og at den geografiske dimensjonen eller dialekten ikke er en realitet. Felemusikken i Norge er bare et stort konglomerat av grenseløse, traderte idiolekter i stadig endring, der ideer om dialekter lever uavhengig. Det finnes ingen egentlige grenser i det musikalske landskapet, påståtte dialektale trekk i musikken er et falsum, de finnes bare på idéplanet. Trekk som man mener å kunne observere er likevel bare tilfeldigheter eller et resultat av ens forutinntatte holdninger om at tradisjonsområder er en reell størrelse.

³⁴ Hacking 1999

³⁵ ”Interactions”, Hacking 1999: 31

For å forsøke å forfølge disse poengene, la oss sette fram tre helt ulike påstander eller hypoteser om ”konseptet tradisjonsområde” i forhold til felespel:

1) Tradisjonsområder er objektive fakta, en reell og naturlig inndeling av lokale og regionale feletradisjoner i pakt med, språk, væremåte og folkelynne. Folk er forskjellige og har sammen med musikken har tatt farge av sine omgivelser.

2) Dialektale trekk / forskjeller mellom tradisjonsområder er et produkt av ideer om slike. De er altså i seg selv sosialt konstruerte. Vi kan avdekke reelle regionale forskjeller og særtrekk, men disse er en del av konstruksjonen, en effekt av utøvernes oppfatning om at ”vi er forskjellige fra de andre”.

3) Dialekter i felespel er ikke en realitet, konseptet eksisterer kun på idéplanet. Den geografiske dimensjonen er irrelevant i henhold til å forklare forskjeller.

Hypotese 1) blir i denne framstillingen levnet lite håp, og er vel i vitenskaplig sammenheng et for lengst tilbakelagt stadium³⁶. Oppfatningene er likevel levende i folkemusikkmiljøet. I henhold til hypotese 2) blir det fortsatt meningsfullt å studere hva forskjellene går ut på selv om forklaringen på at de er der er gitt, og de vil ikke ha forklaringskraft i forhold til historisk utvikling, impulser og vandringsveier. Ut i fra hypotese 3) blir de regionale forskjellene tilfeldige, lite signifikante og uinteressante som studieobjekter. Men hvordan skal en så forklare forskjellene med utgangspunkt i hypotese 3?

Selv om det har sine poenger å se på dialektoppfatninger som konstruksjoner, tror jeg det vil være uklokt å overse de regionale forskjellene i studier av norsk folkemusikk. Jeg klarer ikke å tro fullt ut på hypotese 3), forskjellene er der, de er ikke tilfeldige og /eller rent individualistiske, ei heller et resultat av min forutinntatthet, og de trigger min nysgjerrighet. Forøvrig er det mulig, også ut i fra et konstruktivistisk ståsted, å hevde eksistensen av en sansbar virkelighet som vi kan kalle fakta og ikke konstruksjoner. Thuen viser her til John Searle, som i sin bok *The Construction of Social Reality* fra 1995, operer med sk. ”brute facts” (”rå fakta”), observasjoner som er byggesteiner i vår konstruerte virkelighet, men som ikke

³⁶ Ian Hacking nevner en standhaftig forfatter, se Hacking 1999: 17-18

selv er konstruerte.³⁷ Musikalske elementer som studeres må da også kunne betraktes som slike fakta. Hacking viser for øvrig også et skille mellom objekt og idé, og at det ikke behøver å være noe motsetningsforhold mellom disse.³⁸ Det behøver altså ikke være en motsetning mellom det å hevde at "Valdres-dialekt" i musikken er en konstruksjon og det å studere forskjeller mellom Valdres og Hallingdal.

At all musikk i seg selv i prinsippet er sosialt konstruert er en ting, men når en sammenligner løsrevne elementer fra ulike områder med hverandre, tror jeg det blir lite matnyttig at disse betraktes slik. Det gir ingen meningsfull forklaring å framholde at grunnen til at de fleste springarslåtter fra Nordfjord melodisk sett har høye terser når fela er stemt ADAE, mens springleiken i Gudbrandsdalen her ofte har lave og halvhøye terser, er en konstruksjon. Jeg får meg ikke til å tro at de spesielle repetisjonsmønstrene i Setesdalsgangaren er noe Setesdøler har funnet på for å være annerledes enn andre. Derfor mener jeg det er både er mulig og formålstjenlig å skille mellom regionale forskjeller som "brute facts" og miljøets egne oppfatninger om dialekter, riktig og galt, ekte og uekte. Jeg tror også disse råfaktaene kan benyttes i historiske studier, og jeg stiller også spørsmål om ikke konstruktivistiske betraktingsmåter kan svekke mulighetene i så måte, dersom disse trekkes for langt. Det er en viss fare for at en for sterk fokus på dekonstruksjon av det sosiale rundt musikken kan tilsløre like mye som bevisstgjøre, ved at oppmerksomheten rundt forskjellene svekkes eller at disse ikke blir tatt på alvor. Slike forskjeller kan faktisk si oss noe.

Endring før og nå

Jeg tror det er fullt mulig å forklare forskjeller uten å måtte ty til verken tro på folkelynne eller begreper om sosial konstruksjon, og jeg vil derfor konkludere med en fjerde hypotese eller argumentasjon som jeg anser som mer fruktbar enn de tre ovenfor. Sentralt her står den begrensing som før lå i mobilitet og kommunikasjon med omverdenen, en situasjon som er fundamentalt forskjellig fra dagens virkelighet. Med "før" i denne sammenhengen mener jeg det gamle bondesamfunnet før motoriserte framkomstmidler, før elektroniske media og før folkemusikken ble organisert i nasjonal eller politisk sammenheng. I dag er folkemusikkmiljøet en subkultur i en globalisert verden, med sine fora og kanaler i form av CD-er, radio, tidsskrifter, faste møteplasser etc. Med vår tids muligheter til å reise og til å ta i

³⁷ Thuen 1998: 15. Tittelen på Searles bok er for øvrig et ordspill som har utgangspunkt i klassikeren, nemlig Berger og Luckmanns bok fra 1966.

³⁸ Hacking 1999: 28ff

bruk moderne teknologi, går informasjonsstrømmen fort, og en nyhet kan i teorien nå alle nærmest umiddelbart.

Innovasjoner eller impulser utenifra hadde i det gamle bondesamfunnet ikke mulighet til å spre seg med stor hastighet ut til noe samlet miljø (som heller ikke fantes). Ikke slik å forstå at spelemenn ikke reiste, for reising, møter og påvirkning er en sentral del av spelemannssoga. Men spelemenn som helt eller delvis hadde felemusikken som levevei, reiste jo ikke overalt. Som regel hadde de faste ruter mellom markedsplasser og dansespel i brylluper og lag. Typiske innovatører som Myllarguten og Loms-Jakup hadde nok for sin tid store ”virkeområder”, men disse var allikevel geografisk avgrenset. Endringer hadde lokale utspring, og ulike impulser utenifra ”traff” ulike lokalsamfunn til ulik tid. Resultatet over tid har blitt de forskjellene noen i dag kaller dialekter.

Vi bør ikke forstå ”dialekter” som noe som representerer områder som er klart avgrenset i forhold til hverandre. Jfr. min henvisning til Nettl tidligere i teksten, er det antagelig mest fruktbart å ikke tenke på tradisjonsområder som noe som rammes inn av grenser, men som mer flytende, bevegelige områder som omgir forskjellige sentra, alt ettersom hvilke elementer man velger å fokusere på. At man kan benytte konstruktivistiske innfallsvinkler på å forklare hvordan forskjellene i dag blir opprettholdt (og meget mulig forsterket) kan sikkert både være relevant og riktig, samtidig som det må være lov til å studere regionale forskjeller uten å måtte bekjenne seg til noen spesiell tro på grunnleggende stedsavhengige, fastlagte størrelser.

Avslutningsvis vil jeg peke på utfordringene av mer politisk karakter folkemusikkmiljøet har som er knyttet til forhold som kommer fram i denne artikkelen. Jeg har vært inne på en tendens som går i retning av at en del unge utøvere driver med ”shopping” i musikkmarkedet, ved at det velges fra ulike hyller i sjanger, repertoar og stiltrekk. Kan og bør en slik utvikling styres? Hvem skal i så fall gjøre det? Skal tyngdepunktet mellom reproduksjon og nyskaping i folkemusikken flyttes? Er det et motsetningsforhold mellom reproduksjon og det kreativt nyskapende? Uansett, ut i fra det jeg har sagt om forholdet mellom sosial kontekst og musikk, er det viktig å bevisstgjøre prosessene som kan være med å forme det musikalske uttrykket. Utdanningsinstitusjonene og organisasjonene på feltet har her viktige oppgaver i tida framover.

Litteratur / referanser:

Aksdal, Bjørn og Nyhus, Sven (red.) 1993: *Fanitullen*,
Universitetsforlaget

Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikons nettutgave, www.snl.no

Berger, Peter L. / Luckmann, Thomas 1966: *The Social Construction of Reality*
Garden City, New York, Norsk oversettelse: *Den samfunnsskapte virkelighet*, Fagbokforlaget, 3.oppl. 2004

Bakka, Egil 1973: *Springar, gangar, pols og rull*,
magisteroppgave i etnologi, UiO

Bakka, Egil 1978: *Norske Dansetradisjoner*,
Det Norske Samlaget

Bakka, Egil /Aksdal, Bjørn / Flem, Erling 1992: *Variasjon, dialekt og alder i springar og pols*,
Rådet for Folkemusikk og Folkedans, Rff-senteret

Berulfsen, Bjarne / Gundersen, Dag 2005: *Fremmedord - blå ordbok*
Kunnskapsforlaget, 16. utgave, 4. opplag

Blom Jan Petter 1989a: "Språk og grenser",
Artikkel i Brox & Gullestad (red.) *På norsk grunn, sosialantropologiske studier av Norge, nordmenn og det Norske*
Ad Notam Forlag

Blikstad, Eivind: "Vis meg skallen din..."
Artikkel i lørdagsbilaget til "Varden", 6. mai 2006

Coll, A.L. 1910: *Skien-Telemarkens turistforenings reisehaandbog*
Skien –Telemarkens turistforening, Porsgrund

Edlund, Lars-Erik 1994: *Kulturgränser, myt eller verklighet?*
Diabas, Skrifter fra den dialektgeografiske databasen, Institusjonen for nordiske språk, Umeå Universitet

Elster, Kristian 1872: *Om modsætningen mellem det vetlige og østlige Norge*
Ny utgave v. Harald Beyer, J.W. Eides Forlag 1969

Føllesdal, Dagfinn 1993: "Språknormering og standardspråk- noen filosofiske refleksjoner"
Foredrag fra samlingen *Standardspråk og dialekt*,
Bergen Riksmålforening / Det Norske Akademi for sprog og litteratur

Hacking, Ian 1999: *The social construction of what?*
Harvard University Press, Cambridge

Havåg, Eldar 1997: *For det er kunst vi vil have*
KULTs skriftserie nr. 85, Norsk Forskningsråd

Hodne, Bjarne / Sæbøe, Randi (red.) 2003: *Kulturforskning*
Universitetsforlaget

Hylland Eriksen, Thomas og Nielsen, Finn Sivert 2002: *Til verdens ende og tilbake - Antropologiens historie*
Fagbokforlaget (2.opplag 2005)

Klausen, Arne Martin (red.) 1960: *Kultur og diffusjon*
Universitetsforlaget

Kollrud, Knut 1982 / 1984: *Allmenn etnologi, en innføring*
Institutt for etnologi, Universitetet i Oslo

Kristoffersen, Kristian Emil / Simonsen, Hanne Gram, Sveen, Andreas 2005: *Språk - en grunnbok*
Universitetsforlaget

Krogh, Thomas m.fl. 2003 (4.utgave): *Historie, forståelse og fortolkning*
Gyldendal

Lyngdal, Lars Erik og Rønning, Rolf 1975: *Vitenskapskritikk*,
Universitetsforlaget

Myklebust, Rolf 1982: *50 år med folkemusikk*
Det Norske Samlaget

Nettl, Bruno 1983: *The Study of Ethnomusicology*
University of Illinois Press

Notland, Vibeke 2001: *Variasjon og endring i bøllemålet*
Hovedfagsavhandling, Nordisk Institutt, UiB

Nyman, Åsa 1994: "Rapport från arbetet inom den europeiska kommissionen för etnologisk kartarbe"
Artikkel i Lars-Erik Edlund (red.) *Kulturgränser, myt eller verklighet?*, Diabas 4, Umeå Universitet

Ramsten, Märta (red.)u.å: *The Polish Dance*

Skrift nr. 17 fra Svenskt Visarkiv (artikkelsamling basert på et Nordisk seminar I 2001)

Ruud, Even / Kvifte, Tellef 1987: ”Musikk – Identitet – Musikkformidling”

Artikkel, Institutt for musikkvitenskap, Universitetet i Oslo

Sandvik, Ole M. 1919: *Folkemusikk i Gudbrandsdalen*

Cammermeyer, Kristiania

Sandvik, Ole M. 1943: *Østerdalsmusikken*

Grundt Tanum, Oslo

Sundt, Eilert 1855: *Om giftermål i Norge*

Ny utgave 1967, Universitetsforlaget

Sæta, Olav 2003: ”Folkemusikken må jo fornye seg - men hvordan ?”

Artikkel i Norsk Folkemusikklags Skrift nr. 17

Thuen, Trond (red.) 1998: *Landskap, region og identitet: Debatter om det nordnorske*

Program for kulturstudier, Norges Forskningsråd

Thuen, Trond 2003: ”Den nordnorske annerledesheten”

Artikkel i *Kulturforskning*, Hodne / Sæbøe (red.) , Universitetsforlaget 2003

Wormnæs, Odd 1993: *Vitenskapsfilosofi*

2. utgave, Ad notam Gyldendal